

ספר ירושלים הרים סביב לה

בענין קביעת יום הפורים בשכונת רמות והר נוף
הסמוכות לירושלים.

ויבואר בו,

דעד שיתחברו לירושלים ממש
צריכים לנהוג שמה כערי הספיקות.
י"ד עם ברכה וט"ו בלי ברכה

מאת

שריה דבליצקי

בני ברק

תשמ"ז

(38)

כל הזכויות שמורות

©

ת.ד. 1503

בני-ברק

מהדורה שנייה ; תשמ"ז

הקדמה למהדורא שניה

לבקשת רבים הרוצים לעמוד על עיקרי השיטות בענין שלפנינו, ^{הנני מוציא קונטרס זה במהדורא שניה}, לאחר התפוצה הרחבה שהיתה לו במהדורא הראשונה בשנת תשמ"ז.

והנני להודיע כי המציאות של הבניה ברמות לא השתנתה מזמן כתיבת הקונטרס במהדורא הראשונה. ולענין הר נוף בדקתי ביום ז' כסלו שנה זאת, את המציאות, וראיתי שורת בנינים חדשים בגמר הבניה המחברים את התחלת הר נוף לגבעת שאול, ואף שעדיין לא גרים בהם (ואפשר שעד פורים יגורו בהם) כבר כתב בשונה הלכות סי' שצ"ח דין כ"ד בשם החזו"א זצ"ל, וז"ל, וכל זה כשהיו בהם דיורים מתחילה אבל אם לא היו בהם דיורים מעולם לא מהני לא לענין לעשות עיר ולא לענין להתעבר עמה, ואפשר שאם נעשו לדירה אף על פי שעדיין לא נכנסו לדור בו נחשבה עיר, ובחזו"א נגעים סי' ט' סק"ח כתב דמשמע דלענין להתעבר עם העיר סגי בנבנה לדירה, עכ"ל. ולפי"ז אפשר לתת לבתים אלה דין חיבור, אמנם ראיתי דחיבור זה מועיל רק עד רחוב הקבלן עד צריף הבניה של הקבלן כדורי, ומשם ואילך יש הפסק ניכר, על כן לעת עתה כל הר נוף משם ואילך הוא נשאר בכלל הספק, ושורת הדין לנהוג שם יומיים כבערי הספיקות, כמו כן בדרום גבעת שאול, כפר הנוער החדש וקרית-ויזניץ אינם מחוברים לגבעת שאול וגם בהם יש לנהוג כבערי הספיקות, והיות והשנה היא שנת העיבור, וקיים מנהג ישן לבדוק את המזוזות בכל אדר דשנת העיבור בכדי לקיים את הדין ביור"ד סי' רצ"א סע' א' לבדוק המזוזות פעמיים בשבע שנים, לכן צירפתי גם דינים לבדיקת המזוזות, מועתק מספרי שנת תשמ"א למנהגיה ע' ט'.

הכו"ח בט' כסלו תשמ"ט
שריה דבליצקי

הקדמה

ספר זה חובר כבר במהדורה ראשונה בחורף שעבר תשמ"ו לאחר שהייתי אישית ברמות ובכל הסביבה שם והסתובבתי ביחד עם ידידי הרה"ג ר' אליהו לויין שליט"א (הגר ברמות פולין 65) בכל הסביבה, וכאן מקום להביע לו תודה חמה על זה על טירחתו ועזרתו הרבה בכל הקשור בנושא זה למען זיכוי הרבים.

ומתוך הנמשא והמתן התברר שאין אפשרות בודאות לקבוע את יום הפורים ליום אחד, לא לי"ד ולא לט"ו מחמת ריבוי השיטות והספיקות בזה. ושאינ מנוס מלקבוע לעת עתה, עד התחברות המקום לירושלים, ולהצריך לנהוג שם כבערי הספיקות, כלומר המגילה בי"ד בברכה ובט"ו בלי ברכה, ומשלוח מנות ומתנות לאביונים והסעודה בשני הימים, ועל הניסים וקריאת התורה רק בי"ד, אלא שאם ירצו לומר על הניסים ולקרוא בתורה גם ביום ט"ו ובפרט כשחל ט"ו ביום ב' ולשנות מפרשת השבוע לקריאת ויבוא עמלק, יש להסכים גם לזה, כאשר יבואר בפנים לקמן.

בענין משלוח מנות ומתנות לאביונים יש לשלוח ולתת ביום י"ד רק לבן רמות או לבן פרוז ממש וביום ט"ו לבן רמות או לבן ירושלים. כבר אשתקד רציתי להוציא לאור הספר עוד לפני פורים, אך לא איסתייעא מילתא כי ביום ז"ך לאדר ראשון נעשיתי אבל אם קודר שחתי ל"א בפטירת אמי הישרה מרת דבורה בת ר' דוד הלוי הכ"מ וז"ל, (ואקוה להוציא בקרוב בל"נ לזכרה ספר חקירות וספיקות בדיני אבילות שנסתפקתי בהם בשעות האבילות).

ומשום זה לא הספקתי לגמור הספר אשתקד, ורק כשבוע לפני פורים שלחתי מכתבים לרבנים הגאונים שליט"א המשמשים בקודש באותו איזור אודות ענין זה,

ואמנם בליל פורים דפרזות בשעות לפני חצות לילה טילפן לי ידידי הרב י. ל. הלפרין שליט"א המשמש שם בקודש באחת השכונות מרמות והודיעני דכן הנהיג הוא לקרוא יומיים ושבקריאת המגילה בליל י"ד היו כארבע מאות איש.

אמנם אחר הפורים נודע לי, שאותה התרוצצות ואותו בלבול שהיה קיים בשנים הקודמות היה גם במידה ידועה בשנה שעברה, אולי במידה פחותה

מעט, אבל בעיקרו לצערנו היה קיים, זה קרא היום וזה מחר, זה אמר אברך בט"ו מכיון שלא בינכתי בי"ד ועוד דברים כאלה, דהרי כו"ע לא גמירי הילכתא.

ועכ"פ מכאן בקשה לרבנים הגאונים דשם. שליט"א שיחליטו כולם ביחד לעשות אליבא דכו"ע וכמו שסיכמתי בספרי זה, לעשות את ימי הפורים בי"ד דט"ו כבערי הספיקות עד אשר תחובר שכונת רמות לירושלים, שאז ינהגו בה כבירושלים ממש.

כמו כן בענין שכונת הר נוף, נסעתי בקיץ שעבר עם ידידי היקר הרה"ג ר' דוד זיכרמן שליט"א וראינו שלע"ע אותה הבעיה הקיימת לגבי רמות קיימת גם לגבי הר נוף, שגם היא סמוכה ונראית רק לבית האחרון שבגבעת שאול אך אינה סמוכה ונראית לירושלים העתיקה וא"כ גם הר נוף תלויה בשיטות שיתבארו בספרי לקמן ומחמת הספק צריכים גם שם לנהוג כבערי הספיקות.

בפעם אחרת בקיץ שעבר נסעתי גם בכביש הפונה לנוה יעקב ביחד עם ידידי הרה"ג ר' יהושוע כ"ץ שליט"א הרב דמעלה אדומים והתברר שיש המשך בתים בתוך ע' אמה בכל הדרך. ואם כן נוה יעקב נוהגת כבירושלים ממש.

הכו"ח ביום ג' בראשית תשמ"ז שריה דבליצקי בס"ד יום ה' תשא תשמ"ו

קונטרס בענין קריאת המגילה ברמות ע"י ירושלים בקשה ופניה לכל גדולי הרבנים שליט"א שדבריהם נשמעים, ועל פיהם ישק כל דבר, שלא יתנו בשום אופן המשכיות למצב המוזר שבו נקלעה שכונת רמות לגבי קביעת יום הפורים, שזה עושה פורים היום (-בי"ד) וזה עושה פורים מחר (-בט"ו) כל אחד עפ"י הוראת גדול אחר שליט"א. ומכאן איפוא בקשה בכדי למנוע כבר בשנה זאת מצב מוזר כזה, שכל גדולי הרבנים שליט"א שכל הקהל הקדוש דרוך ומצפה לכל מוצא פיהם, שיורו ויפסקו כולם ויגלו דעתם בכתב ברבים כמו שפסק הגאון הגדול והצדיק המפורסם מוה"ר יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל עיין לקמן בדף וכמו שפסקו להבלחטו"א עוד גאונים גדולים כמו הגאון החסיד עמוד ההוראה, ראב"ד מקודש מוה"ר יעקב יצחק ווייס שליט"א, במנחת יצחק ח"ח סי' ס"ב. והוא:

לעשות את ימי הפורים ברמות בארבעה עשר ובחמשה עשר וכמו שעושים בכל ערי הספיקות. ודהיינו,

הברכות על המגילה רק בי"ד, ובט"ו לקרוא בלי ברכות, וקריאת התורה רק בי"ד ועל הניסים בי"ד כרגיל, (ובט"ו מי שרוצה יאמר באלקי נצור ובסוף ברכת המזון ולקמן יבואר דאפשר גם לומר עה"נ במקומו וכן קריאת התורה גם ביום ט"ו. פרט זה במאמר המוסגר אינו מדברי הגאונים הנ"ל אלא דכן כתב הבן איש חי בספרו עוד יוסף חי) ושאר דיני הפורים בשני הימים כאשר יבואר הכל בפנים. ועל ידי זה יצאו ידי הכל כאשר יבואר בפנים.

הנה התורה הקדושה ומצוותיה הקדושים נמשלו לסחורה וכמ"ש כי טוב סחרה מכל סחורה. ואם כן כמו שבסחורה כל סוחר מיושב ומתון מחשב תמיד לעשות באופן שלא יהיה הפסד למסחרו ואינו נכנס לסיכונים וספיקות, כמו כן צריך כן להיות גם בדיני התורה הקדושה שלא להיכנס למצבים אשר על ידם עלולים לאבד לגמרי את המצוה ההיא. ולכן גם בעניננו, אפילו לא היו הספיקות באיזה יום לעשות, לגמרי שקולים ואפילו נוטים לט"ו, גם כן היה צריך לבחור לעשות את יום י"ד או לפחות שני ימים, אבל לא יום ט"ו בלבד, מכיון שאפילו אם עפ"י הדין צריכים לעשות בט"ו גם כן יצאו בדיעבד אם יעשו בי"ד דהכל יוצאין בי"ד, אבל אם שורת הדין נותנת לעשות בי"ד ועושים בט"ו הרי פשוט שביטלו את כל מצות הפורים בשנה ההיא. כל שכן בנידוננו, אשר כל הצדדים והשיקולים לעשות בט"ו, אינם כה חזקים כמו וכאשר הצדדים והשיקולים לעשות בי"ד, אם כן מי הוא זה ואיזה הוא אשר יקח לעצמו אחריות לנהוג על פי השיקולים האלה אשר אם אינם אמיתיים הרי איבד את כל מצות הפורים.

והנה כל מי שמצוי אצל הוראות איסור והיתר וכדומה יודע שלפעמים צריכים להיכנס בדוחקים גדולים ועצומים, כגון להתיר אשה לבעלה או אשה עגונה אומללה לשוק או להכשיר בהמה של קצב עני ואביון וכדומה אשר בקשר לכל זה והדומה לזה אנו מתפללים שהקב"ה יצילנו מדין קשה וכפירוש הגאון הצדיק ר"י מאלצן זצ"ל בפירושו בסידור שיח יצחק. וז"ל, מדין קשה, שלא יזדמנו שאלות קשות להיפתר וכשהם נגמרים נגמרים ברפיון והלב נוקף אם הוא עושה כשורה שהיא מחלת לב, ומזקת למנוחת הנפש המביא לשלימות של תורה וחכמה,

ע"כ.

אבל בנידון שלפנינו מי הוא ומהי הסיבה המכריחה אותנו להיכנס בדוחקים ודוחקי דוחקים רק בכדי "להכשיר" מקום זה שגם הוא יקרא רק בט"ו. חושבני, שחוץ מהסיבה הפסיכולוגית, שהאיש שעד כה היה גר בזכרון משה וקנה כעת דירה ברמות, לא ימצא קורת רוח בזה שיצטרך לשנות הרגלו מט"ו ל"ד או ליומיים בתחושה כאילו שהוא נעקר מעיה"ק ירושלים, חוץ מסיבה זאת אין כאן, ואולי עוד סיבה, שלא יוכל להתאחד בסעודת פורים עם קרובו המתגורר בגאולה, (והרי מקום יש בראש לשתי סעודות).

ועל כן כל הולך לאישורו יבין שדיני התורה"ק הם למעלה משיקולים אלה שאין בהם ולא כלום מענינים בעבודת ה' או שאר ענינים נחוצים ומוסברים. על כן בודאי אין מן הצורך להיכנס בצדדים דחוקים עבור שום דבר, ואשר אם צדדים אלה לא עומדים במבחן ההלכה הרי ביטלו את מצות הפורים מכל וכל.

כפי שנודע לי הרי המצב בשנה האחרונה. (תשמ"ה) היה שבתי כנסת החסידיים נהגו רק בט"ו ובבתי כנסת הפרושים נהגו יומיים עם הברכות ועם קריאת התורה כי בכל יום ויום היו כאלה שהסכימו לברך ולעלות לתורה, אלה כפי גדול זה ואלה כפי גדול אחר. והמסופקים, ממילא שמעו יומיים ברכות ויומיים קריאת התורה. לגבי בתי כנסת הספרדיים לא הצלחתי לברר בדיוק.

מבלי להיכנס לדינים המסובכים של לא תתגודדו. נראה שמצב כזה שבית כנסת בצד משנהו ינהג זה כך וזה כך, בדבר שאין בו משום נוסחאות תפלה או קבלת אבות, בודאי שלפחות אבק ולתא של לא תתגודדו יש בזה, אם לא יותר מזה.

על כן בידי כבוד הגאונים הגדולים שליט"א לתקן מצב זה על ידי זה שכל אחד יתווה דעתו ברבים בכתב לנהוג כבערי הספיקות עד אשר יהיה חיבור בתים בתוך ע' אמה בין הבית האחרון (הפונה ירושלימה) ברמות לבית החיצוני ביותר בקריית אונסדורף שאז יוכלו לנהוג ברמות רק בט"ו וכמו שהמנהג בירושלים עיה"ק זה כמאה שנה שכל המחובר לעיר העתיקה בתוך ע' אמה ושיירים נוהג רק בט"ו ואפילו יגיע חיבור כזה עד דמשק (וכלשון הגה"צ ר' יעקב דידובסקי זצ"ל בקונטרס ויהי נועם

שלו), וזהו (בדרך צחות) מה שאמרו עתידה ירושלים שתהא מגעת עד שיערי דמשק (מדרש רבה שיר השירים פרשה ז' פ"י), וזהו מה שאנו אומרים בהושענות להו"ר, קול שימי עד דמשק משכנותיך. וגם מצינו שעתיד הקב"ה להגביה את ירושלים ג' פרסאות למעלה (וכב"ב ע"ה ע"ב). ועוד יותר שעתידה ירושלים להתרחב ולעלות ולהיות מגעת עד כסא הכבוד (וכמדרש שיר השירים שם) ואז יראו אותה ממרחקים עצומים ויקראו כולם בט"ו מדין נראה (לשיטות שלא צריך נראה בתוך אלפיים אמה). אבל עד אז אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות. והנני כעת לסדר בל"נ את כל הצדדים המחייבים קריאה בי"ד דוקא וגם את כל הצדדים הנוטים לטובת יום ט"ו אשר לאחר סידורם אחד אחד יווכח כל הולך ישר שהעיקר הם הדברים שנאמרו בזה על ידי הגאון הקדוש והצדיק המפורסם הג"מ ר' יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל לשואל אותו בשנת תשמ"ג (הנתונים מאז לא נשתנו) הרה"ג יעקב שוורץ שליט"א הגר ברמות מספר 19 (02-861850), דהלא אחר הכל ישארו תמיד בספק, על כן צריכים לעשות שני ימים כבערי הספיקות, ולשאלתו מתי יברכו הברכות השיב, בי"ד וכבערי הספיקות. ולקמן יודפסו עוד דברים ברוח זאת משמו אשר נתפרסמו אחרי פטירתו בספרים שנתחברו לזכרונו. וזה החלי בס"ד.

הצדדים בהלכה לקרוא ברמות בי"ד.

ביום י"ז אד"א תשמ"ו נסעתי לרמות ואחר הבדיקה וההסתכלות בכמה וכמה מקומות נוכחתי שאין לה חיבור בתוך ע' ושיריים לבתים האחרונים של ירושלים, בשום מקום.

לפי זה צריך לבדוק אם היא סמוכה ונראית לעיר העתיקה ואין די שתהיה סמוכה ונראית לבתים האחרונים מירושלים החדשה וכמו שכתבו להדיא החזון איש באור"ח סי' קנ"א וסי' קנ"ג ס"ק ב'. והובאו דבריו בספר שונה הלכות סי' תרפ"ח דין ז'. והגאון הגרצ"פ בספר מקראי קודש סי' כ"ג וז"ל שם, שכוונה שהיא מופסקת מהבתים המחוברים לעיר העתיקה, אם ההפסק הוא יותר משבעים אמה ושיריים וגם רחוקה מחומת העיר העתיקה יותר מתחום שבת וגם אינה נראית משם קוראין בה בי"ד. ע"כ. והובאו דבריהם באיגרת הפורים השנית, בכתר ישועה אות נ"ו, ובמנחת יצחק ח"ח סי' ס"ב.

והטעם הוא דעיר ירושלים החדשה בעצמה קוראה מדין סמוך ואי אפשר לתת סמוך לסמוך אלא דבסמוך גופא אין מחלקים וכל המחובר לסמוך בתוך ע' אמה הרי הוא כסמוך גופא דכל הסמוך כד' אמות ואפילו מתפשט הרבה. ואף שגם זה נוגד לכאורה את דברי המאירי במגילה פרק א' שמפשטות דבריו שם נראה דבנראה בעינן שכל המקום כולו יהיה נראה ולא מקצתו ועיין מקראי קדש סי' כ"ד וציץ הקודש ח"ב סי' נ"ב, וא"כ ה"ה לכאורה גם לגבי סמוך, מכל מקום כבר הונהג כן בירושלים וכנ"ל עפ"י גדולי ההוראה בדורות הקודמים שדין סמוך מתפשט כל שאין הפסק של ע' אמה אבל כשיש פעם הפסק של ע' אמה צריך שמעבר לע' אמה שיהיה סמוך ונראה לעיר העתיקה ולא די שיהיה סמוך ונראה לבית האחרון. וכן סבירא ליה גם להגאון ציץ הקודש שם. וכן כתב הגאון ר' י. מ. טוקצינסקי זצ"ל בלוח אר"י דאף דרוב הקהל נוהג בכל השכונות המחוברות לישוב החדש כדין ירושלים ורק בט"ו, מ"מ השכונות הנפרדות מישוב יותר מע' אמה ושיירים והן רחוקות יותר ממיל מהחומה העתיקה נהגו לקרות בי"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה. (ושיטת עצמו תובא לקמן.) והדבר אין צריך להיאמר דאין שום הווא אמינא שיהיה המקום ההוא בגדר סמיכות לעיר העתיקה (דאפילו על סמיכות לבית האחרון בקרית אונסדורף היה מקום לפקפק אלא שאחר המדידות נמצא שזה כן איתא) ומה שנשמע שכאילו ממקום אחד ברמות רואים כאילו את המגדל של נוטר דם שהוא מוחזק לעיר העתיקה. הנה עליתי למקום ההוא ולא ראינו שום דבר, ואף אם תמצא לומר דלא ידענו מקומו של מגדל עופל זה ולא ידענו מה אנו רואים, הנה להסתמך על זה אין כל צד, ראשית כל הלא הרבה סוברים דגם נראה צריך להיות בתוך התחום. ועוד דצריך להיות נראה להדיא וכמו שכותב בלוח אר"י להגרימ"ט. ועוד דמצד רמות לא מסתבר שיהיה די בראיית עמוד גבוה התקוע בארץ בלי ראיית השטח עכ"פ. ונהי דלגבי קריעה על המקדש כתב הב"ח בשם הליקוטים באור"ח סי' תקס"א דכשרואה הקובה קורע, ורגילים לפרש דר"ל כשרואה הכיפה של המסגד אף שלא רואה עדיין הרצפה, עדיין יש לחלק משם, דעדיין מי יימר דזהו פירוש של הקובה מה שכותב שם, ועוד דהתם בצערא תליא מילתא, וכבר איכא, כשרואה

הכיפה ויודע שזה חלק מהמסגד העומד על מקום מקדשנו, וסגי בזה לענין הרואה המקדש, מה שאין כן לנושא שלפנינו. ועוד דגם לגבי שם שמעתי בזמן האחרון דהגרי"ל דיסקין זצ"ל הוא סבירא ליה דבעינן ראיית הרצפה גופא וכבר כתבתי בענין זה בספרי זכרון בצלאל יור"ד סי' ש"מ סעיף ל"ח, וכמו כן בעינן הלא גם כן ובעיקר שמצד ירושלים העתיקה יוכלו לראות את רמות ואם כל הראיה היא משם רק ע"י שיטפסו על המגדל ההוא בודאי דלא שמיה ראייה. באופן שלזה אין להתייחס כלל וכלל.

נשארו כמה טענות שנפרטם אחת אחת—
א. אולי נותנים סמוך ונראה לא לעיר העתיקה אלא לבית האחרון שבירושלים, ואיכא נראה, ואולי גם סמוך אליו.

ב. אולי העירוב מועיל לחבר את רמות לירושלים והלא יש עירוב אחד המחבר.

ג. אולי על ידי רבועים וכו' ניתן לצרף את רמות לירושלים.

ד. אולי גדר סמוך. אף אם נאמר דבעינן סמוך לעיר העתיקה דוקא אבל לא נמדד בשטח אלא בשיעור זמן דהיינו זמן הילוך מיל וניתן להגיע במונית בתוך שיעור זה.

ה. מצינן ששכונה זאת משתתפת עם ירושלים בכל צרכיה וכפופה תחת אותה עיריה ומשלמת מסים לשם ומקבלת את שירותיה משם.

ו. מצינו בעירובין, עיין עירובין נ"ה ע"א ובראשונים שם, מושג של עשוי להימלאות, אם כן אף שכעת יש שטח גדול ריק בין ירושלים לרמות וכנ"ל מכל מקום כיון שהמגמה היא לבנות גם שם הרי הוא כאילו מלא כבר כעת. ועכשיו נחזור ונברר כל השיטות שבסמוך ונראה ואח"כ נכתוב אודות שאר הטענות שנשמעו בזה.

והנה כל הטענות האלה אפילו בהצטרפותם יחד כל שכן כל אחת לעצמה אין בהם בכדי לערער את מעמד מקום זה ולהוציאו לגמרי מדין פרוז ולהביאו לדין ט"ו. ורובם ככולם הם דברים חדשים שנתחדשו על ידי גאוני הזמן על פי סברות ולמדנות שסוף סוף בסיס מוצק אין לכל אחת מהן ובנפול טענות אלו עלולים להישאר בלי פורים. ועל כן קשה להבין מי הוא זה אשר יבנה את הפורים על יסוד בנינים כאלה שאין יסודם מוצק בהחלט. אמנם בודאי שאין זה ממידת חכמים להתעלם ממכלול

טענות אלו ולקבוע רק בי"ד, אלא ודאי שיש בטענות אלו כוח להביא אותנו לספק ט"ו ולנהוג איפוא בי"ד ובט"ו כבערי הספיקות. וכמדומה שבאמת לא נשמע מאיזה גדול שיפסוק שרק בי"ד נוהג שם, ולהדיא כתב גם הגאון שליט"א במנחת יצחק לנהוג יומיים.

ועכשיו נציג בזה את חמשת השיטות הקיימות לענין צירופי חלקים מירושלים החדשה. ופרווריה, לירושלים העתיקה, לקרוא גם בהם רק בט"ו. פירוט חמשת השיטות שמצאתי בזה, אחת לאחת, בצירוף מי ומי הם בעלי כל שמועה ושמועה, תתן תמונה נכונה לקורא שעדיין לא התמצא בסבך הזה. ותעזור גם לנו לאן לסווג את שאלתנו בענין רמות, אם ניתן בכלל לסווג את זה לאחת השיטות. הרבנים הגאונים שליט"א שלפניהם כל השיטות פרושות כשמלה, לא צריכים לדידי, אך גם לדידם יהיה זה לעזר כשהדברים מסודרים לפניהם כראוי. וזה החלי בס"ד.

א. השיטה הראשונה היא שיטת הגאון ר' יחיאל מיכל טיקוצינסקי זצ"ל כפי מה שהעלה בספרו עיר הקודש והמקדש ח"ג פרק כ"ז ובספרו ארץ ישראל סי' ח' ד' ובלוחות השנתיים, והיא, שמודדים את שיעור המיל (- אלפיים אמה) הנאמר בגמרא מגילה דף ב' ע"ב ובטוש"ע סי' תרפ"ח ס"ב מחומת העיר העתיקה, וכלומר באופן עקרוני מחומת הכרך, ולמעשה אולי מעט הלאה החוצה מחומת העיר העתיקה בהנחה שהחומה האמיתית מימי יהושוע בן נון היתה יותר החוצה מהחומה של עכשיו, ומשם מודדים את האלפיים אמה ובמקום שכלים, גם באמצע בין בית לבית, שם נפסק הט"ו, ומתחיל הי"ד. ובלוח הוא כותב דמבית הזקנים הספרדי ואילך יש לנהוג כבר כבערי הספיקות. בספריו הוא מבסס שיטה זאת על כי לדעתו אזלינן בתר זמן תקנת מרדכי שהיתה אז, שהסמוך יהיה אלפיים אמה מעצם החומה, ואין זה משתנה. למעשה מצאנו לו אך חבר אחד והוא הגאון ר' משה נחמיה כהניו מחאסלאוויץ זצ"ל בתורה מציון משנת תרמ"ז, ולא נהוג עלמא כוותיהו. ובירושלים רק בבית מדרשו של הגרימ"ט זצ"ל בשכונת עץ חיים נהגו כך ואף גם שם כמדומה שאין אחד מבני המקום גופא מעיז לברך, אלא אחד הבא מעיר פרוזה וחוזר לשם בלילה וחוזר ובא למחרת בבוקר.

ב. השיטה השניה היא שיטה שלפיה חושבים את הסמוך והנראה לחומת העיר העתיקה (וכפי ציץ הקדש ח"ב סי' נ"ב נותנים שם גם עיבור אחד של ע' אמה ושיריים, דכן הבין בדברי הב"ח בסי' תרפ"ח) אבל הסמוך ונראה, כלומר אפילו רק התחלת הסמוך והנראה אם הוא לפני סוף המיל מחומת העיר העתיקה (או לפני סוף המיל והע' אמה לציץ הקודש) הרי הוא נמשך להלן כל זמן שיש בתים בתוך ע' אמה ושיריים ללא הגבלה בשטח, ואם פעם אחת יש הפסק של ע' אמה או דין הבתים שמעבר לזה הוא, אם הבית הראשון שמעבר לזה הוא בתוך אלפיים אמה או עכ"פ נראה לחומת העיר העתיקה אז כל בית שלאחריו בתוך ע' אמה הם גם כן סמוכים וכנ"ל, ואם אינו בתוך אלפיים לחומת העיר העתיקה או אינו נראה איבד את הסמיכות וקורא בי"ד. אף שהוא בתוך אלפיים או נראה לבית האחרון שמעבר להפסק שהוא מהסמוכים והנראים, וכלומר, גם אם היה ריק מחומת העיר העתיקה עד שיעור פחות מאלפיים אמה עד התחלת העיר החדשה הרי כל העיר החדשה קוראה בט"ו, כל שהבתים מחוברים בתוך ע' אמה ואם פעם יש הפסק, אז הבית שמעבר לזה קורא בי"ד אם אינו סמוך ונראה לעיר העתיקה ואין אומרים שדי במה שיהיה סמוך ונראה לבית האחרון בעיר החדשה.

כשיטה הזאת פסקו החזון איש בספרו אור"ח סי' קנ"א וקנ"ג ס"ק ב', והובאו דבריו בספר שונה הלכות סי' תרפ"ח דין ז. וראה להלן בשיטה ג' מה ששמע הג"מ ר"י. ש. אונגר שליט"א מהחזון איש אחרת, וצ"ע. הגרצ"פ במקראי קודש סי' כ"ג ובשאר ספריו, הגריצ"מ שפירא בציץ הקדש ח"ב סי' נ"ב והגרי"י וייס שליט"א במנחת יצחק ח"ח סי' ס"ב. ולעיר החדשה אין נותנים כאמור סמוך ונראה לשיטה זאת, והטעם כי העיר החדשה כולה קוראה בעצמה מדין סמוך ונראה, ומפני זה אין נותנים סמוך ונראה לסמוך ונראה.

בספר ציץ הקודש שם מבוארים הטעמים שלפיהם מתחיל הסמוך והנראה מיד בחומת הכרך ולא אחר הבתים האחרונים שנתווספו על הכרך. אחד מהטעמים העיקריים שם הוא, דהרי בגמרא מגילה ג' ע"ב אנחנו לומדים למגילה מבתי ערי חומה לענין הוקף ואחר כך ישב, וכן נפסק בטושו"ע סי' תרפ"ח סע' א' דבעינן הוקף ואח"כ ישב, ולגבי בתי ערי חומה

אינו מועיל בית אם הוא חוץ לחומה ולהדיא שנינו בירושלמי פרק א' הל"א דקל הוא שהקילו לגבי קריאת המגילה, דבבתי ערי חומה לא מועיל חוץ לחומה וכאן מועיל מדין סמוך ונראה. ע"כ. הרי דהבית הראשון שמחוץ לחומה קורא כבר מדין סמוך ונראה. ולא מדין דנעשה כדרך אחר דבעינן הוקף ואח"כ ישב, ואנחנו רואים שבית זה הוא בכלל חוץ לחומה, ואם נאמר שאולי הבית הזה שנבנה כעת הוא נבנה על מקום שפעם היה זה בתוך הכרך כי החומה התפשטה מעבר לזה והיו שם בתים שישבו אחר שהוקפו, הרי אז אם ברור לנו שהוא כך בודאי שבית זה יקרא גם הוא בט"ו מדין כרך גופא, ואם הדבר ספק לנו הרי בית זה צריך היה לקרוא בי"ד ובט"ו אלמלא הדין דסמוך ונראה שמפני זה הוא קורא גם כן רק בט"ו.

והנה אף שרש"י שם בד"ה שישב, סובר שהגמרא מוסבת שם רק לגבי ערי חומה, ולא לדיני מגילה וכן נראה מהשמטת הרמב"ם שלא הביא הלכה זאת לגבי מגילה וכמו שהעיר ע"ז הלח"מ בפ"א הל"ח. וכן עוד ראשונים שלא העתיקו הלכה זאת לגבי מגילה,

ולדידהו ניתן להיאמר, מדאין אנו לומדים דיני מגילה מדין בתי ערי חומה, הרי דגם כל הבתים המתווספים על הכרך דינם כדרך עצמו וכמו בתים המתווספים על עיר פרזית שנעשים כעיר ולא מדין סמוך ונראה. וממילא דין הסמוך והנראה נאמר על הבתים המופסקים מהבית האחרון שבכרך, ומתחילים בשיעור מיל מהם, וכדבעינן למימר בשיטה השלישית לקמן, מ"מ מאחר דרוב הראשונים והטושו"ע פסקו דילפינן מבתי ערי חומה ממילא דהבתים הראשונים ממש קוראים בבר מדין סמוך ונראה גופא. ולקמן בשיטה השלישית נדבר עוד מזה. השיטה השלישית היא.

כל הבתים המחוברים לעיר העתיקה וסמוכים לה בתוך ע' אמה ואפילו מתפשטים למרחק גדול נעשים כולם כדרך גופא אם הם תמיד סמוכים בתוך ע' אמה, ואז מהבית האחרון מתחילים את הסמוך וכן הנראה, וכל שהוא בתוך אלפיים אמה לבית האחרון הוא סמוך וממשיך לאחוריו כל הבתים המחוברים אליו בתוך ע' אמה אפילו מרחק גדול, עד שתהיה פעם הפסקה של ע' אמה, ואז הבתים שמעבר לזה קוראים בי"ד, אלא אם כן הם בתוך אלפיים לבית

האחרון מהכרך. ובדשון מעשית, כלומר, בנידוננו מתחילים הסמוך ונראה מהבית האחרון בשכונת אונסדורף וכל מי שהוא בתוך אלפיים אמה לזה הוא סמוך וממשיך לאחריו את כל הבתים המחוברים אליו בתוך ע' אמה.

כשיטה הזאת סוברים הרב טוביה רוזנטל בתורה מציון שנה א' סי' כ"ג המחלק שם לאמור דכל זה אם החלק המחובר לכרך הוא מהתחלתו בתוך ע' אמה שאז נעשה חלק מהכרך, וחושבים את הסמוך והנראה לחלק ההוא, אבל אם החלק ההוא מרוחק מהכרך יותר מע' אמה עד פחות ממיל אז הוא בעצמו קורא מדין סמוך ואין נותנים שוב סמוך אליו. וכמו כן סוברים כשיטה הזאת הגאון ר' יעקב משה חרל"פ זצ"ל בקונטרס אחרון לציץ הקודש שם ועכ"פ נוטה לשיטה זאת. וכן הכף החיים בסי' תרפ"ח ס"ק י' ושהבין גם בדעת הב"ח בסי' תרפ"ח.

הגאון ר' ישראל זאב מינצברג זצ"ל והגאון התורת חסד מלובלין זצ"ל כפי עדות הגאון ר' ישראל זאב מינצברג זצ"ל

הגאון החזון איש זצ"ל כפי שמוסר הגרי"ש אונגר שליט"א. (בספר חזו"א הוא פוסק כמו השיטה השניה וצ"ע) ויבדל"ח הגאון ר' אליעזר בריזל שליט"א. בהקדמת והסכמת הגאון רי"ז מינצברג לספר כרכין המוקפין של הרה"ג ר' אליעזר בריזל כותב הנ"ל, וז"ל, והדין פשוט אצלי כי גם כהיום כל תושבי עיה"ק ירושלים עליהם לקרות רק בט"ו וכל השכונים הבנויים בתוך תחום שבת של העיה"ק ת"ו הם בדין סמוכין לכרך שקורין בט"ו.

וזכור אני מה שהורה גאון הגאונים אבד"ק לובלין בעל תורת חסד זצ"ל לפני ששים שנה כשהתחילו לבנות במגרשים של שכונת המערב, אולי היה הבנין של מושב זקנים המאוחד (- היום התחנה המרכזית. ש.ד.) אף שאז היה קצת רחוק מהישוב אף על פי כן הוראה ניתנה לקרוא בט"ו. ע"כ.

כמו כן כותב שם עוד הגר"א בריזל, וז"ל, וכן שמעתי מהגרי"ש אונגר שליט"א רב בחוג חתם סופר בבני ברק ובעת שהיה רב בגבעת שאול ג' קיבל הוראה מפורשת ממרן החזון איש לקרוא שם רק בט"ו, וגם אמר לו, שאם נמצא בתים נמשכים עד סמוך לשכונת מוצא אזי צריכין גם במוצא לקרוא בט"ו. ע"כ.

שאלתי את ידידנו הגרי"ש אונגר שליט"א והוא אמר לי גם כן כדברים האלה ששאל את החזון איש והחזון איש שאל אותו אם זה בתוך תחום שבת מהבית האחרון שבעיר החדשה ואחר שענה בחיוב פסק החזו"א לקרוא בגבעת שאול ג' בט"ו. והנידון היה על גבעת שאול ג' כהיום סמוך להר נוף.

אודות המשך הדברים של החזו"א אודות בתים נמשכים עד מוצא קיימת סתירה בין הדברים הנדפסים הנ"ל ובין מה שאמר לי הגרי"ש אונגר. עכ"פ בשלב זה אנו מתייחסים רק לדברים שנאמרו לגבי גבעת שאול ג'. ואודות המשך הדברים נדבר בשיטה הד'.

על כל פנים מדברי הגרי"ש אונגר שליט"א בשם החזו"א שומעים שאין דברים אלה מתיישבים עם מה שכתב בספרו. (מה שנכתב בספר נדפס בשנת תרצ"ח, והשאלה היתה לאחר מלחמת השיחרור כנראה בתש"ט) דהרי הדבר ידוע שבזמן ההוא, וכמדומה גם כהיום לא היתה גבעת שאול ג' מחוברת תוך ע' אמה ושיריים לירושלים החדשה בכדי שהדבר יתאים לשיטה השניה. אלא היתה רק בתחום האלפיים אמה מהבית האחרון בירושלים החדשה. והרי זה כשיטה השלישית שמודדין את הסמוך ונראה מסוף העיר החדשה.

כמו כן בודאי דכן הוא פירוש דברי הרב מינצברג, במ"ש כל תושבי וכל השכונות הבנויים בתוך תחום שבת וכו' שכוונתו לומר המתחילים בתוך תחום השבת הנמדד מהבית האחרון בעיר החדשה. ובפרט ברורים הדברים לגבי התורת חסד שכן הוא כוונתו, דהרי בנין מושב הזקנים המאוחד לא היה בתוך ע' אמה לרצף של בתים בתוך ע' אמה לעיר העתיקה, דהרי רוב השטח משם לעיר העתיקה היה ריק. וגם אין ולא היה מושב הזקנים הזה בתוך אלפיים לחומת העיר העתיקה גם אם נגדיל את שטח העיר העתיקה מהלאה לצד לרחוב יפו. לכל היותר היה הוא תוך אלפיים לבית האחרון בעיר החדשה, ונפסק איפוא לקרוא שם בט"ו.

מדברי הגרי"ש אונגר שליט"א כפי שמסר לי וכפי שיובאו לקמן אודות השטח שמגבעת שאול ג' והלאה. משם החזו"א, אנו למדים שאפשר וקיימת עוד שיטה רביעית שלפיה ניתן להכניס עוד יותר ויותר בכלל הסמוכין, וניתן אולי להיאמר שהתורת חסד והרב מינצברג והחזון איש יסברו בכלל כשיטה הרביעית

ההיא, דיש מקום בראש לפרש את דבריהם הקצרים כפי שנמסרו גם לפי השיטה ההיא. אך זה שהם סוברים אליבא דשיטה השלישית, בזה אין כעת שום ספק ולגבי החזו"א אם נחליט שהוא חזר מספרו. לגבי רמות, שלגבה הדיון כעת דינו אם נברר ונחליט, מהו מנהג ירושלים בקשר לדעה שלישית, כי אחרי הבירור והמדידות נתברר כי את שאלת רמות יש לייחס לדעה השלישית הזאת. היות והתברר דיש פחות מאלפיים אמה בין הבתים הקיצונים בירושלים החדשה לבתים הקיצונים (לצד ירושלים) ברמות.

ומשום זה יש לדון ולסכם, האם המנהג בירושלים אמנם כדעה הזאת לחשוב את הסמוך והנראה מהבית האחרון בעיר החדשה. וביתר ביאור, זה שאין המנהג בירושלים כשיטה הראשונה שיטת הגרימ"ט זצ"ל זה ברור, דהרי כל ירושלים כולה קוראה רק בט"ו וכשיטה השניה. אך האם מתרחב המנהג גם לפי השיטה השלישית שלפיה נותנים סמוך ונראה גם להבית האחרון שבעיר החדשה פרט זה עדיין איננו ברור כל צרכו.

לגבי ההיבט ההילכתי כבר הזכרנו לעיל דיש לומר ששיטה זאת מבוססת על דעת רש"י והרמב"ם כפי הלח"מ שלא למדו דין הוקפה ואח"כ ישבה לגבי מקרא מגילה, ואם כן ניתן לומר שלא לומדים מבתי ערי חומה, ושכל הבתים המתווספים על הכרך דינם ככרך והסמוך ונראה ניתן לאלה הרחוקים יותר מע' אמה מהבית האחרון.

אמנם אם זה הסמך היחידי הרי זה מעט קשה לומר שהמנהג במידה שקיים בנוי לא על סברת בעלי השו"ע שכן העתיקו דין הוקפה וכו' לגבי קריאת המגילה. והרי אין כאן ענין של מנהג קדום לפני התפשטות הוראות מרן, וכמו שנאחזים במוצא זה בכמה דברים שנוהגים בהם בארץ ולא כפסק מרן. אמנם מצינו לגבי הסיכוך בפלפונים שגם שם כותב השו"ע בסי' תרכ"ט סעי' י"ח שנהגו שלא לסכך בהם. ולמעשה רוב ככל גדולי אר"י נהגו לסכך בזה כמו שראינו גם בדור שלפנינו, אלא ששם אין כל השאלה אלא רק על מנהג. דגם השו"ע האוסר בפלפונים אינו אלא רק מטעם מנהג. וכאן הלא לשיטת המחמירים הרי זה מעיקר הדין ללמוד מבתי ערי חומה.

אמנם מדברי הגאונים בתורה מציון ובציץ הקדש

שנתו וכחו בזה ולא תלו דעותיהם במחלוקת הראשונים עם רש"י, ונתנו בעיקר טעמים אחרים, אנחנו למדים שאלה שרצו להקל בזה ולחשוב מבית האחרון שבעיר החדשה, הקילו בזה אף אליבא דהשו"ע.

ולכן עלינו לברר האם המנהג בירושלים הוא כשיטה הזאת.

הנה מהנראה והידוע לנו עוד מלפני קום המדינה שהשכונות בית וגן ובית הכרם וכו' נהגו פורים בט"ו, וכמדומה גם בית היתומים דיסקין וגבעת שאול, וגם אחר מלחמת השחרור שהתחילו להתווסף שכונות בפרוורי ירושלים, ונהגו בט"ו. וזה הכל היה עוד לפני שהתחדשה הלכה שעירוב השבת מועיל גם לגבי מגילה. וכל מקומות אלה היו חלוקים יותר מע' אמה מרצף הבתים בירושלים החדשה המגיע עד עיר העתיקה, הרי מכל זה ניתן ללמוד שסמכו על הדעה הזאת המתחילה את האלפיים אמה מבית האחרון בעיר החדשה, וכשהם כלים אף אחר הבית הראשון שבשכונה כל השכונה נגזרת אחריו (אם היא בתוך ע' אמה אליו). וזה כנראה כן היה לגבי כל השכונות הנ"ל.

אמנם צריך לברר אם על מנהג זה האם על זה באמת היה גם הנידון של התורת חסד.

ומקודם נברר איך היה מצב הבורגנין אז משער יפו ולהלן. תיאור לזה אם לא מדויק ביותר ניתן לקבל מספר עיר הקודש והמקדש ח"ג ומצירוף שתי לשונות שם. בפרק כ"ב ג' אות ד' הוא כותב, משער יפו עד לשכונת אבן ישראל והלאה כמאתים אמות היה אז הכל בתוך עיבור העיר כי מן שער יפו עד נחלת שבעה היו בורגנין ומשם עד אבן ישראל היו ג"כ בורגנין. אבל מן סוף בורגנין עד לשכונת בית יעקב היה ריק יותר מן קמ"א אמה. ובפרק כ"ז א' הוא מוסיף, דהבורגנין הגיעו עד שכונת בית יעקב, ואעפ"כ קראו בבית יעקב בשנים ההם בי"ד בברכה.

הגרימ"ט זצ"ל שם עיקרי דבריו הם שם להוכיח את צידקת שיטתו הוא, שהיא כשיטה א' וע"כ אין הוא מדייק כל כך בענין מצב הבורגנין איך היו בדיוק. (אבן ישראל - היום רחוב יפו פנת שטרויס בערך, בית יעקב - סוף שוק מחנה יהודה.) עוד דבר, במ"ש הרב מינצברג זצ"ל שרק כמדומה לו שהוראת התורת חסד היתה על מושב זקנים המאוחד,

את זה מאשר בעיר הקודש והמקדש שם בתור ידיעה ודאית כי חלק מהזקנים קרא שם בט"ו עפ"י הוראת התורת חסד אך הוא מוסיף שם כי חלק אחר מהזקנים קרא בי"ד ע"פ הוראת הגר"ש סלנט.

ולכן, לומר שמושב הזקנים היה מחובר בתוך ע' אמה, על זה אין מה לדבר, שזה לא היה, השאלה אם היה בתוך מיל לבורגנין האחרונים שהגיעו עד סמוך למחנה יהודה ושאין אנו יודעים בדיוק את מקום סיומם, ואם כן הדבר, הרי נתברר לנו כי דעת התורת חסד היתה כשיטה השלישית וממילא דעת הגרש"ס לא היתה כשיטה השלישית, ואם נאמר שהמושב זקנים לא היה בתוך מיל לבורגנין האחרונים, אלא יותר ממיל ואעפ"כ היתה הוראת התורת חסד לקרוא שם בט"ו הרי שדעתו היא כשיטה הרביעית שתבאר לקמן שעיקרה שנותנים תחום לתחום, וכנראה שהיה בית אחד בתוך התחום לבורגנין הנ"ל או ששכונת בית יעקב היתה בתוך תחום לבורגנין האחרונים והמושב זקנים היה בתוך תחום לבית יעקב או לבית ההוא ושעל זה חלק הגרש"ס, אבל כפי השיטה השלישית י"ל דגם הוא ס"ל להקל ולצרף (אם כי בעיר הקודש שם כתב דהגרש"ס נטה לגמרי לשיטה הראשונה).

למצדדי השיטה השלישית יש עוד לצרף את הרב רפאל יצחק ישראל שבתורה מציון, מובא בכרכין המוקפין חומה ע' ט'. שכתב, הרי מבואר דעיבורה של עיר אין ספק דנידון ככרך ואם כן תורה יוצאה דכל אלו הבתים מהחוצה אל העיר דהם בעיבורה של עיר אפילו במקום הקבר של שמעון הצדיק דקורין בט"ו. ע"כ. והנה קבר שמעון הצדיק ממנו עד חומת העיר העתיקה יותר מאלפיים אמה, וגם רצף בתים בתוך ע' לא היה מהחומה עד הקבר, אלא שהיה הקבר בתוך אלפיים לבית האחרון בעיר החדשה, ואם כן הרי גם דעתו כשיטה השלישית.

כמו כן הגריא"ה קוק זצ"ל שבאורח משפט דף קע"ט נשאל בשנת תר"פ אודות בית וגן שנוסדה אז, ופסק, דכל זמן שלא נתחבר בע' אמה לירושלים עליהם לקרוא יומיים, בי"ד בלי ברכה ובט"ו עם ברכה ועיקר הפורים שלהם יהיה ט"ו, ע"כ. ומדכתב אף לברך בט"ו הרי דס"ל דמעיקר דינא זמנם בט"ו ועל כן בודאי משום שהיו בתוך מיל לבית אחרון בעיר החדשה, וס"ל לסמוך על דעה זו גם לענין ברכה בט"ו.

ולסיכום יש לומר דהרבה דעות הם הסוברים שסמוך ונראה חושבים מהבית האחרון בעיר החדשה. ושאפשר לומר על זה כי כבר נעשה הדבר למנהג במדה ידועה. אמנם כבר הבאנו בתחילת דברנו לעיל דברי הגרימ"ט בלוח אר"י המעיד שהמנהג הוא כשיטה הקודמת שהיא השיטה השניה דלעיל. **השיטה הרביעית היא.**

כשיטה השלישית שכל ישוב המתחיל בתוך תחום שבת מבית האחרון שבעיר נקרא סמוך ואם יש בתוך תחום שבת שלו ממנו והלאה עוד ישוב הרי גם הוא נקרא סמוך.

כשיטה הזאת לא נמצא בפוסקים גם זכר ממנה. וכל כולה היא מפי השמועה ממה שהגרי"ש אונגר שליט"א אמר לי שהחזו"א בשאלה על גבעת שאול ב' או ג' בתשובתו, שאם היא בתוך אלפיים לעיר החדשה עליהם לקרוא שם בט"ו. הוסיף דגם אם יש כפר בתוך אלפיים לגבעת שאול זאת הרי גם שם יקראו בט"ו. ויש לציין שהדברים גם לא מתאימים בדיוק לנכתב בספר כרכין המוקפין חומה מפי הגרי"ש אונגר שליט"א ששם נאמר וז"ל, "וגם אמר לו שאם נמצא בתים נמשכים עד סמוך לשכונת מוצא אזי צריכין גם במוצא לקרוא בט"ו", ע"כ. שמשם ניתן להבין שאין בדבריו שום חידוש יותר משיטה ג', דהיינו שגבעת שאול ב' קוראה מדין שיטה ג' ואם היא מתפשטת ברצף של ע' אמה עד מוצא יקראו גם במוצא בט"ו, אבל לא, שאם מוצא תהיה רק בתוך תחום גבעת שאול ב'.

חוץ משמועה זאת אין בידינו מי שעוד סובר כן וגם כל הגאונים העומדים בשיטה הג' שהסתפקנו בדעתם אולי סבירא להן כשיטה הד' הרי למעשה כל זמן שלא מצינו דעתם להדיא כשיטה ד' יש לצמצם ולהגביל דעתם לשיטה ג'. **השיטה החמישית.**

היא שיטה שהתחדשה בזמן האחרון אולי קרוב לשלשים ארבעים שנה והיא, שעל ידי עירוב אחד עם ירושלים החדשה הרי רחוקים נעשו קרובים וכל הישובים והשכונות שהם תחת ובתוך עירוב זה הרי הם כעיר עצמה.

דבר זה שמאז המצאתו דנו בו גאוני הזמן, הללו מצדדין לחיוב והללו לשלילה, וכל אחד טעמיו אתו, אין בזה תועלת אם נכתוב פה את פרטי הטעמים, דלאחר הכל ישאר הדבר בספק. נציין רק

מי ומי המדברים בזה. הגאון ר' זונדל גרוסברג
זצ"ל בנועם כרך ז' השולל את זה. והגרי"י וייס
במנחת יצחק ח"ח סי' ס"ב השולל את זה.
הגאון ^{אוצר החכמה} דבי ישראל מינצברג השולל את זה כפי מה
שכתב ^{אוצר החכמה} בהסכמתו לספר לכרכין המוקפין חומה
להגר"א בריזל שליט"א.

הגאון ר' פנחס אפשטיין זצ"ל השולל את זה, מובא
בנועם חלק י"ז.

הגאון ר' שמואל אהרן יודלביץ, מובא שם, השולל
את זה.

הגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א במעו"ז חלק סי' י
קפ"ה השולל את זה.

הגאון ר' יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל בנועם י"ז
השולל את זה במושכל ראשון אך נשאר בספק.

ועכשיו נדפס ספר פניני רבנו הקהלות יעקב ליד"נ
הרה"ג ר' משה מרדכי הלוי ^{אוצר החכמה} שולזינגר שליט"א ושם
בעמוד ק' הוא כותב, וז"ל, נשאל מרן זצ"ל האם
נכונה השמועה שהורה שאין לצרף את השכונות
החדשות הסמוכות לירושלים על ידי עירוב לענין
פורים, והשיב מרן, דבר זה צריך עיון רב בשרשי
ההלכה ולא עיינתי בזה רק אמרתי מסברא שלא
מסתבר בשום פנים שאם יעשו עירוב לכל הארץ
שיועיל לענין פורים, ובית החולים הדסה שרחוק
מירושלים 8 ק"מ לא מסתבר לצרף, עכ"ד.

הגאונים המתירים להדיא לא ראיתי בכתובים אך
כפי הנשמע ס"ל כן שעירוב מועיל לצרף. הגאונים
רש"י אלישיב ורש"ז אורבך, שליט"א.

ועכ"פ בודאי דיש כאן ספק שלא ניתן להכרעה.
והמנחת יצחק שם חש לזה לקרוא עכ"פ בט"ו בלא
ברכה אבל לא ליותר מזה. ויש עוד להוסיף דחוץ
מאשר חיבור העירוב הוא בגדר ספק שאי אפשר
להחליט אם כן או לא, הרי אפילו אם נחליט שזה
כן מועיל מה נעשה אם ליצן אחד יחמוד לו לצון
ויקרע ביום י"ד לעת ערב את העירוב באופן שלא
יוכלו לתקן על אתר ואז ישאר המקום מבלי
פורים כלל.

אחר בירור חמשת השיטות יש לסכם בקצרה את
חמישתם.

א. חושבים המיל ישר מהחומה ואיפה שנפסק נפסק
אפילו באמצע העיר. דעת הגרמ"נ מחסלאוויץ, הרב
יו"ט ישראל (בתורה מציון ח"א סי' ט"ו),
והגרימ"ט. ולית מאן דחש לה חוץ מבית מדרש

הגרימ"ט בשכונת עץ חיים.

ב. חושבים לסמוך כל הבתים המחוברים בע' אמה לעיר העתיקה עד שיהיה פעם הפסק של ע' אמה ואז הבתים שמעבר לזה אם הם בתוך אלפיים לעיר העתיקה הם נקראים סמוכים ונמשך הלאה ברצף של ע' אמה, ואם לא, לא. כן דעת החז"א בספרו, והגרצ"פ, והגאון ר' צבי מיכל בציץ הקודש והגאון ר' יעקב דידובסקי. והגאון מנחת יצחק. ג. חושבים לסמוך ונראה מהבית האחרון בעיר החדשה. כן סובר הג"ר טוביה רוזנטל וכן נוטה הגרי"מ חרל"פ וכן דעת התורת חסד והרב ר' רפאל יצחק ישראל הגריא"ה קוק, הכף החיים, הגרי"ז מינצברג, ולהבל"ח הגרי"ש אונגר בשם החז"א וכן ס"ל להגר"א בריזל.

ד. לאחר שחושבים סמוך מהבית האחרון שבעיר החדשה חושבים בתוך אלפיים אמה גם ממקום סמוך זה ולהלן ואם יש בתוך אלפיים אמה אלה ישוב קורא גם הוא בט"ו. הגרי"ש אונגר בשם החזון איש, ויש שמועה בספר כרכין המוקפין שנראית כסותרת, ולא מצינו חבר להדיא לדעה זאת.

ה. עירוב אחד מחבר. ועכשיו בקשר לנדוננו שהוא הקריאה וקביעת יום הפורים ברמות.

כפי שיטה א' וב' דינה כפרזים.

כפי שיטה ג' דינה כמוקפים היות והיא בתוך אלפיים אמה לבית האחרון בקרית אונסדורף.

אחר שהשגנו מפות מדוייקות ממשרד המדידות הארצי התברר שמבית האחרון באונסדורף עד הבית הראשון ברמות יש 975 מ' בקו אוירי ועם הירידה לעמק בערך 993 מ' דל מהכא שני עיבורים שאפשר לתת לבית האחרון שבעיר חדשה, כפי הב"ח בסי' תרפ"ח עיבור אחד, וכנראה שאפשר לתת עוד עיבור גם לרמות ואם כן דל מהכא 68 מ' שהם כפי חשבון הגר"ח נאה שני עיבורים ישאר 925 מ', ואלפיים אמה של הגר"ח נאה הם 960 מ', ממילא יש עוד רזרבה של 45 מ', ואם כן אפילו נחשוב רק עיבור אחד הרי זה בתוך אלפיים אמה למידות הגר"ח.

וכפי מידות החזו"א הרי גם בלי להחסיר את העיבורים מהמדידה זה בתוך אלפיים אמה.

כמו כן כפי שיטה ה' הרי גם כן דינה כמוקפים היות ויש עירוב אחד עם ירושלים.

נמצא, שעל ידי שני דברים אפשר לקבוע את הקריאה ברמות לט"ו, והם, היא סמוכה ונראית לבית האחרון שבירושלים החדשה והיא בהיקף עירוב אחד. ולכאורה די בשני דברים אלו אחר שאנחנו עדים שהמנהג כהיום לסמוך על שתי שיטות אלו. שאר דברים שהושמעו כגון שירותים עירוניים אחידים או רבעוי תחומין כמדומה שאינם יכולים לשמש אף כסניף לאחר שבמאמרנו נוכיח את ביטולם.

ובענין נראה, אין היא נראית לעיר העתיקה, היא נראית רק לבית האחרון של העיר החדשה. לדעת המנחת יצחק הרי לגבי נראה צריכים לכו"ע נראה לעיר העתיקה, אך לדעת הכף החיים. די עכ"פ להחמיר ולהצריך קריאה בי"ד ובט"ו גם אם נראית לעיר החדשה ואחר שהחלטנו שהיא כסמוך שוב לא צריך להגיע לנראה אלא לגבי השכונות המפורדות ברמות גופא שעליהם נדבר לקמן ואז נכנסים שוב בנראה שהוא יותר מאלפיים אמה, מה דינו.

ולכן למסקנא דמילתא.

אם תושבי המקום היו אנשים בעלי בתים רגילים היה אפשר אמנם לקבוע את הקריאה רק לט"ו. אבל מכיון שהרבה הרבה מבני השכונה הם אנשים בני תורה רמי מעלה יראי שמים מרבים ומדקדקים מאד במצוות ובשאר מצוות דאורייתא או דרבנן משתדלים לצאת כל הדעות והחששות והחומרות. ואפילו כשקיים מנהג לקולא הרבה לא משגיחים על המנהג, ומחמירים, וכמו למשל, לגבי קדושת שביעית בפירות נכרים שהמנהג מימות עולם בארה"ק להקל בזה, ואנחנו רואים שכבר כמה וכמה שמיטות מחמירים בזה הרבה עפ"י דעות המחמירים בזה. או למשל לגבי צאת השבת שהמנהג מימות עולם בארה"ק להקל בזה כסברת הגאונים בשניים שלשה מיל וכמו שכתב הברכ"י בסי' של"א, וזוכרני לפני כארבעים חמישים שנה כמעט לא ידעו מחומרא נגד זה, ולנהוג כסברת הר"ת, באר"י, וכל הגדולים הקילו אף לעצמם, ועכשיו הרבה והרבה מחמירים כסברת הרבנו תם.

ואם כן גם בענין הרם הזה של מקרא מגילה אפילו אם נאמר שהמנהג הוא כן, אבל אי אפשר להורות לאנשים יראי ה' שבשאר דברים מדקדקים לצאת כל הדיעות שכאן יסמכו על השיטה שנותנים

סמוך ונראה לבית האחרון בשעה שהחזו"א בספר
והגרצ"פ והגאון ר' צבי מיכל בעל ציץ הקודש לא
סבירא להו דבר זה.

וכמו כן בענין הסמך על העירוב, נכון שיש
גדולים המקילים, אבל האם הגאונים מינצברג,
אפשטיין, יודלביץ, גרוסברג, ויבדל"ח הגאון
רי"י וייס והג"מ שטרנבוך וספיקו של הגאון
קנייבסקי, אינם כדאיים אפילו לחשוש לדעתם
ולשווי הדבר לכל הפחות לספק בדין, אתמהה מאד.
ולבר מן דין, גושי השיכונים ברמות גופא עדיין
רחוקים אחד מהשני בכמה מקומות אפי' בקמ"א אמה
דבר העושה פקפוק גם אם נסמוך על השיטה של סמוך
ונראה לעיר החדשה, ולדידם לא נשאר לפעמים אלא
הסמך של העירוב (או השיטה הרביעית שאינה
יציבה).

ועכשיו נתייחס לשאר הטענות שהושמעו בנידון זה
כפי שהובאו לעיל והם
ענין הריבועים שעל ידם ניתן להכניס אולי מקום
זה ולצרפו לירושלים.
אולי הסמוך ונראה נמדד בזמן ולא בשטח.
השתתפות במיסים ושירותים עם ירושלים.
ענין עשוי להתמלאות.

ענין הריבועים שעל ידם ניתן להכניס מקום זה
לירושלים. הנה מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים
לא שמענו דבר כזה שהדינים שנאמרו לגבי תחומין
יהיו כוחם יפה גם לגבי מגילה ולהדיא כתב החזון
איש באור"ח סי' קנ"ג ס"ק ג' דאין נותנין דיני
ריבוע לענין סמוך ועיי"ש בדבריו לענין נראה,
ואף על זה כתב דאין כאן מקום לבדות הלכה חדשה,
עיי"ש. ולא מצינו מי שחולק עליו בהדיא בזה.
ולפי זה גם הטענה של עשוי להתמלאות שהיא דין
מיוחד בתחומין מבלי להיכנס לחילוק בין מה
שנאמר בזה בגמרא ופוסקים לבין צורת השטח הריק
של נדונינו. אינה קיימת בנד"ד.

ולטענה של השתתפות במיסים ושירותים עם
ירושלים, הנה פשוט דאין זו טענה כלל, דאפילו
אם נאמר דקיים מושג כזה, ובאמת כן רצה השער
הציון בסי' תרפ"ח ס"ק ה' לפרש בדברי הר"ן וכתב
דכן איתא להדיא בריטב"א וכ"ה משמעות המאירי,
כל זה הוא דוקא כשמתקיימים קודם כל התנאים של
סמוך ונראה וע"ז הבינו דבעינן עוד שיהיו גם
משותפים בעניני העיר. ולשעה"צ שם במוסגר וכן

לחזו"א שם תנאי מגביל זה הוא דוקא בנראה אף שאינו סמוך אך בסמוך לא בעינן תנאי זה. אבל עכ"פ כשאנו סמוך ואינו נראה בזה לא אמר אדם מעולם שהשתתפות בענייני הכרך תעשה אותם לבני כרך לענין מגילה, דלפי זה גם מעלה אדומים וכדומה שמשלמים מיסים לעירית ירושלים יהפכו לבני הכרך. ואם אנו מסופקים על עצם הסמוך והנראה של איזה מקום פשוט שהשתתפות במקרה זה אינה משמעותית כלל לגבי נידון דידן.

ולטענה אולי הסמוך ונראה נמדד בזמן ולא בשטח והא איכא, הנה הכף החיים בסי' תרפ"ח ס"ק י' אחר שהביא דברי האחרונים בזה, דן בזה וגם חילק בין דינא דעשר פרסאות דאבל לבין נידון דידן (ויש הרבה לדבר בזה) ולא מלאו לבו לצרף על ידי סברא זאת את המקום לכרך אלא בעוד צירוף היכא שהוא נראה אבל הוא יותר ממיל שבזה כתב שם בס"ק ט' לקרוא יומיים, לזה צירף אם הוא גם סמוך בזמן שבזה יוכל להקל לקרוא רק בט"ו. אבל על סברת סמוך בזמן בלחוד לא סמך כלל להקל, וא"כ אחר שהחלטנו דאין כאן נידון של נראה לעיר העתיקה נשארה לפי זה רק סברת סמוך בזמן, ואף שהוא נראה לבתים האחרונים שבעיר החדשה סוף סוף נשאר הכל בספק אם נותנים נראה לעיר החדשה וכדלעיל. ואם יש בכוח נראה לכרך האמיתי אף שאינו סמוך במקום אלא בזמן, לשיוויי כודאי ט"ו, עדיין אין בכוח נראה, רק לבתים החדשים בצירוף סמוך בזמן לכרך גופא לשיוויי כודאי ט"ו, דשם יש ראשונים שס"ל דנראה אף שאינו סמוך משא"כ כאן שהראשונים לא דיצרו מזה. ועוד דחרי חזינן דאין המנהג כלל להחשיב הסמוך בשיעור זמן דלפי זה גם עיירות מוצא ומבשרת היו יכולים לקרוא בט"ו ואולי גם קריית טלז בדרך בואך ירושלים דכל אלו הם בתוך ח"י רגעים של נסיעה מחומת העיר העתיקה כשהכביש ריק ופנוי, וכן לשאר צדדים של ירושלים וזה מעולם לא שמענו.

על כן מתבקשים הרבנים הגאונים רבני שכונות רמות שליט"א לקבוע פסק אחיד לכל הישוב הק' הזה. ולנקוט להלכה למעשה את הפסק של הגאון ר' ישראל יעקב קנייבסקי זצ"ל שהשיב לשואלו הרב ר' יעקב שוורץ שליט"א שהוזכר לעיל כלשון הזה, הרי מהספיקות סוף סוף לא נצא ולכן צריך לנהוג ברמות כבערי הספיקות בי"ד ובט"ו ואת הברכות

יברכו בי"ד, ובט"ו יקראו בלי ברכות וכבערי הספיקות. ע"כ דבריו. והנה משלוח מנות ומתנות והסעודה ינהגו יומיים כבערי הספיקות. ופשוט דעל הנסים וקריאת התורה ינהגו בי"ד. ולענין על הנסים וקריאת התורה בט"ו.

לענין על הנסים המ"ב בסי' תרפ"ח ס"ק י"ז וסי' תרצ"ג ס"ק ו' כתב דבערי הספיקות אומרים על הנסים בשני הימים. למעשה באר"י נהגו כך עד זמן הארי ז"ל שביטל את אמירת עה"נ ביום השני מחמת חשש הפסק כמבואר בשער הכוונות דף ק"ט ע"א בהגוב"י אות ג' ועיין ארץ חיים סתהון דף מ"ו ע"א

הבן איש חי בספר עוד יוסף חי כותב לומר בערי הספיקות ביום השני באלקי נצור ובסיום ברכת המזון. אך לדעתי לציבור אי אפשר להורות הוראה כזאת. לכן לדעתי במקרה המיוחד הזה שיש נתונים די חזקים הנוטים לצד יום ט"ו יותר מערי הספיקות בעלמא וגם בכדי להפיס דעת הקהל שלא יראו עצמם כנראה ונדחה, אפשר לפסוק לומר עה"נ בשני הימים כרגיל ולסמוך בזה על פסק המשנה ברורה ועל המנהג הקדמון שהיה בארץ ישראל.

אותו הדבר לגבי קריאת התורה שמנהג הקדמון בארץ היה להוציא ספר גם ביום השני וכמבואר בתקון ישכר נ"ט ע"ב, ואח"כ בוטל במשך הדורות. ובכגון דא אפשר במקרה הזה לחדש את המנהג העתיק (שנהג עד הזמן האחרון בבגדד ובבית כנסת אחד בתורכיה) ולקרוא בתורה יומיים. ובאמת כך היה המנהג הקדמון הפשוט בכל קהילות המוסתערבים וקהילות מנהג רומאניה באר"י ובסוריה וחלב תורכיה וערי הבלקן המסופקות שאמרו עה"נ וקריאת התורה גם ביום ט"ו ויש שגם אם חל בשבת הוציאו ב' ספרים אז, ולכן בכגון דא בנדוננו אפשר לתת למנהג זה המשכיות וקיום.

וכל שכן בשנה (כעין שלנו) שחל ט"ו ביום ב' שבלאו הכי קוראים בתורה שאפשר לקרוא ויבא עמלק במקום פרשת השבוע. בכך שהרגשת הפורים תהיה יומיים ורק הברכות של המגילה לא יברכו ביום השני וברכות לא מעכבות. והשלום והשלוה ישרור בגבול מחנה קדשכם וכן יהיה עד שיהיה חיבור תוך ע' אמה לירושלים החדשה שאז יקראו כולם רק בט"ו.

אמנם אם רוצים לסדר בורגנין בתוך כל ע' אמה

ושיירים על גבי כל השטח הריק המבדיל ומפריד בין ירושלים לרמות אין הדבר כל כך פשוט בדיון, ופוק חזי מה שכתב בשערי תשובה סי' שצ"ח ס"ק ה' בשם הדגול מרבבה, וז"ל, ולכן מי שרוצה לעשות צריפין בכל ע' אמה להרחיב התחום ואותן צריפים עשויים רק בשביל כן ולא לשמור שדות או פירות לאו כלום הוא וזה פשוט מאד בעיני, עכד"ש. אלא דשם לכאורה מדבר במיבנים כאלה שאינם ד' על ד'. אמנם אם הם ד' אמות על ד' אמות צריך בירור אם צריך ממש לדור שם או לא ואיני נכנס כעת בזה, ורק להעיר באתי.

בדיקת מזוזות

לפי הדין הנפסק ביור"ד סי' רצ"א סע' א' הרי מזוזת היחיד נבדקת פעמיים בשמיטה, היות ולא כל אדם מסוגל להחזיק את החשבון הזה, של כל שלש וחצי שנים, לכן יש להמליץ לאחוז במנהג פסד"מ שהובא בהגהת מהר"ם מיינץ לספר יוסף אומץ אשכנזי סי' תע"ט, ומשם לקונטרס המזוזה שבס"ס בית ברוך ח"ב ליד"ע הג"מ רב"י זילבר שליט"א ע' קי"א, שלפי נבדקות המזוזות באדר של כל שנת העיבור. ועל ידי זה מתקיים דין השו"ע הנ"ל.

היות והשנה היא שנת העיבור יש איפוא לבדוק את המזוזות בחדש אדר, רק לא מפורש שם באיזה אדר, ואין בזה נפק"מ. אח"כ ראיתי שכתוב שם בחדש העיבור.

ואכתוב כאן בקיצור נמרץ את דיני הברכה הנוגעים לבדיקת המזוזה, וחבאתי רק את הסיכום לדינא, מקונטרס המזוזה הנ"ל.

א) אם מצא שהמזוזה כשרה ומחזירה מיד אינו חוזר ומברך, ואם מתחירה לאחר כמה שעות חוזר ומברך.

ב) מצא שהמזוזה פסולה וקובע אחרת פשוט שמברך, מצא שהיא כשרה אך רוצה להחליף באחרת הכריע שם בקונטרס שמברך, ולענ"ד שאינו מברך. וכל זה מתבאר שם בע' צ"ה וצ"ו.

ועוד אני כמזהיר, שאם לוקח המזוזה ומביא אותה לסופר לבדקה שיזוהר מאד שהדלת לא תישאר אז בלי מזוזה. יותר מיום, ושיעור דיום לגבי זה, אולי הוי כבר מהנץ, עד השקיעה, וצ"ע. דכן כתב ביחוסף אומץ אשכנזי סי' תע"ז, דאם אין לו מזוזה עובר על מצות עשה בכל יום ויום, דומיא דמ"ש הרמב"ם בהל' מילה פרק א' הל' ב' וכל יום ויום שלא מל. ובקונטרס המזוזה ע' ד' הביא לשון המנחת חינוך סי' תכ"ג דעובר בכל רגע, ולשון ספר שמע ישראל שעובר בכל שעה, ע"כ. אבל עכ"פ בניד"ד אפשר לסמוך על היחוסף אומץ ולהקפיד שלכל הפחות לא יעבור יום. וידעתי בני גם ידעתי דגם על לשון הרמב"ם הזה בהל' מילה כתבו כמה אחרונים ו"ל, דכל יום ויום שכתב הוא לאו דוקא, אלא דגם הרמב"ם כוונתו בכל רגע, מ"מ מח דאפשר למעבד עבדינן, דהרי מוכרח להוריד המזוזה ולהביאה לסופר. ומי שרוצה לדקדק בזה מאד יכין לו עוד מזוזות ובזמן שמוריד המזוזות לבדיקה ישים על הדלתות את האחרות ואינו צריך לקבעם אז כל כך בטוב, כיון שאינו אלא לפי שעה, ולא יברך עליהם אז.

ספרי קודש שיש להשיג: ת.ד., 1503 בני ברק-51 115 (משלוח כספים על ידי בק על שם אגודת ויסוקע, או להפקיד בחשבון בנק הדואר 4194089) המחירים כוללים את המשלוח

יקוח נכבד באם שלחת מכתב ולא קבלת תשובה תוך 40 יום אנא שלח לנו תזכורת ואתך הסלחה

בואו חשבון (רתעוררות אברכים) 2. ש'

בן אשר שמוזכר ברמב"ם בו יבואר מנהג ישראל בכתיבת תורה נביאים וכתובים 40 עמוד 4. ש'

ברכת האילנות והלכותיה (דף)-ר' שריה דבליצקי שליט"א 0.50 ש'

הגדה של פסח עם-אור השנים-השיך להגדה 76 עמוד 4. ש'

ואתה את בריתי תשמר עם הגהות ר"ש דבליצקי ש'..... 2. ש'

ירושלים הרים סביב לה-ר"ש דבליצקי ש' אזל (אפשר לקבל דפי מחשב) 5. ש'

ישעיהו בכתב אשורי ללמוד ברב. (הרצאה להעתיק על קרף יוכל להשיג

אצלנו תקון לפי בן אשר) עם חלק הדקדוק של מהרי"ץ..... 9. ש'

לוח מט-גדול-ר' יוסף צוריאק עם זמנים לאזור בני ברק..... 3. ש'

לוח מט-קטן--ר' יוסף צוריאק עם זמנים לאזור בני ברק..... 2. ש'

מבקשי השלמות-התבוננות ומוסר. ר' משה שטינגל ז"ל..... 9. ש'

מזוזות-(צילום דוגמא לסופר) 0.50 ש'

מסלול בדקדוק לשון הקודש-ר' חיים קעסרין צילום ווילנא תרל"ט (ומובא

במכתבי ר' עקיבא איגר בשבת המחבר וכן ר' חיים מוואלוז'ין שבחו) 20. ש'

משניות (גודל כ"ס) עם ר' עובדיה ועתי"ט 6 כרכים באות גדול... 38. ש'

משנת סופרים עם תמונת האותיות (סדר חדש) 3. ש'

סדר תפלת אליהו נוסח הגר"א סדר לפי הוראות ר"ש דבליצקי ש' 8. ש'

עשרת השבטים-הרב יצחק אשינגל טריט"א..... 6. ש'

פרשיות-(צילום דוגמא לסופר)..... 1. ש'

פתח עיניים החדש ד'-ר"ש דבליצקי ש' באור ענינו של שובבי"ם 4. ש'

רות בכתב אשורי (בן אשר) עם רש"י..... 7. ש'

שיר השירים בכתב אשורי עם מזמורי תהלים שאומרים הילדים בשבת... 1. ש'

תהילים בכתב אשורי עם רש"י..... 8. ש'

תהילים בכתב אשורי-כ"ס..... 4. ש'

תהילים טוב צילום רדליים..... 4. ש'

תמונת הבית העתיק (תרשים 41X31 ס"מ) לפי ביאור הגר"א..... 1. ש'

תקון איכה 6 עמודים..... 7. ש'

תקון אסתר אשורי 21 שורות..... 2. ש'

תקון אסתר המלך 21 שורות..... 3. ש'

תקון אסתר המלך 18 שורות..... 7. ש'

תקון אסתר מודפס 11 שורות..... 2. ש'

תקון אסתר מנוקד 21 שורות..... 3. ש'

תקון חצות עם הלכות תפילת הדרך-ר' שריה דבליצקי שליט"א 3. ש'

תקון קהלת 9 עמודים 7. ש'

תקון רות 4 עמודים רגילים 7. ש'

תקון שיר השירים 4 עמודים רגילים 7. ש'

תקון תורה דוידוביץ-כריכה קשה 20. ש'

תקון תורה דוידוביץ-חבורת 20. ש'

תקון נביאים (לסופרים) יהושע 31 ע'. שופטים 30 ע' (עמוד ו-1 רוחב

1.1/2 מרגיל עמוד אחרון צ' יודין). שמואל 74 ע' (עמוד עא-עב רוחב

קטו יודין עמוד עד פ יודין). מלכים 78 ע'. ישעיהו 53 ע'. ירמיהו 69

ע'. יחזקאל 59 ע'. תרי עשר 46 ע'.

רשימת המפיצים

ת.ד. 1503 בני ברק-51 155. אברהם אליעזר ר' בלוי 8 ירושלים 02-826992

02-818825

נמצא בדפוס

לוח ארש ר' יעקב עמדין ז"ל סדר חדש עם הערות והשלמות

מגדל עוז ר' יעקב עמדין ז"ל סדר חדש עם השמטות הצנוור

נא להדביק בלוח מודעות

מי מכיר? ואב שוקר ת.ד. 6084 אשדוד הזמין ספר, ושלחנו לפי הכתובת

הנ"ל והספר חזר והיה רשום עליו לא ידוע. אנא שידיע כתובתו ונשלח לו

הודמנות סט חומשים מקראות גדולות ווארשא תרל"ד (אורגנל) עם תקוני

סעויות הדפוס. 50 דולר